

Libor Prudký, Peatr Pabián, Karel Šima:

ČESKÉ VYSOKÉ ŠKOLSTVÍ. NA CESTĚ OD ELITNÍHO K UNIVERZÁLNÍMU VZDĚLÁVÁNÍ 1989–2009.

Praha, Grada Publishing 2010, 162 stran.
ISBN 978-80-247-3009-7.

Nakladatelství Grada Publishing vydalo ve své sociologické řadě monografii, která je důležitým příspěvkem k sociologii vysokoškolského vzdělávání. Vzhledem k nekoncepčnímu vývoji našeho vysokoškolského sektoru je třeba ocenit každou jeho reflexi. „*Jaká je univerzita, takové je celé školství. Jaké je školství, takový je národ*“ (Karl Jaspers).

Autoři Libor Prudký, Petr Pabian a Karel Šima si položili za cíl „*vnést věcný a teoretický založený pohled do vášnivých debat o podobě rozvoje vysokého školství po roce 1989. S využitím konceptu „masifikace“ vysokého školství analyzovat základní vývojové trendy, kterými české vysoké školství prošlo... Kniha také klade otázky po smyslu změn vysokého školství a hledání obsahu vysokoškolského vzdělávání pro společnost*“.

Využili klasický teoretický koncept Martina Trowa, odborníka na sledování vývojových trendů terciárního vzdělávání, který rozlišuje tři výrazné vývojové fáze – elitní, masové a univerzální terciární vzdělávání. Tato teorie prokazuje, že narůstající počty studentů ovlivňují také změny ve všech deseti klíčových oblastech terciárního vzdělávání:

1. Vnímání přístupu k terciárnímu vzdělání
2. Funkce vysokého školství
3. Kurikulum a formy výuky
4. Studentská kariéra
5. Institucionální diverzita a charakteristiky institucí
6. Rozhodovací mechanismy
7. Standardy výuky
8. Kritéria pro vstup do terciárního vzdělávání
9. Akademická správa
10. Vládnutí v rámci institucí

Po úvodní, převážně teoretické kapitole se druhá kapitola monografie věnuje kvantitativním analýzám tří významných entit: studentům, vyučujícím a výzkumu. Třetí kapitola je věnována obsahu a smyslu terciárního vzdělávání. Klade si bazální otázky, které by měly předcházet jakýmkoli reformním opatřením.

Závěrečná kapitola přehledně shrnuje zjištění, jak se proměňuje české vysoké školství na cestě od elitního k univer-

zálnímu ve všech výše uvedených deseti klíčových oblastech. Končí vlastními výhledy autorů ohledně studentů, vyučujících, výzkumu, obsahu a cílů vysokoškolského vzdělávání.

Kniha zpracovává, třídí a interpretuje data z velkého množství empirických výzkumů, přesto se mi to nezdá dostatečné, chybí mezinárodní srovnání. V čase dnes roste všechno; otázka je pouze, jak rychle ve srovnání s druhými. Globalizace mimo jiné znamená, že „se každý srovnává s každým ve všem“. Jenom s národními daty nelze vystačit, pouze mezinárodní srovnání umožní odlišit, co je celosvětový vývojový trend a co je specifický český fenomén.¹

Třetí kapitola, zabývající se obsahem vzdělávání, byla pro mne nejzajímavější. „*Jestliže chceme nabídnout diskusi o otázce „proč a jaké vzdělávání“, musíme ji zasadit do širšího kontextu vycházejícího z odpovědi na to „proč a jaká společnost*“.“ Tato perspektiva není v reformních diskusích obvyklá.

Vysoké školy jsou zahleděny samy do sebe, což bylo opakovaně kritizováno. Již v roce 1992 experti OECD konstatovali: „*Při několika příležitostech jsme zaregistrovali, že vysoké školy a jejich čelní představitelé, stejně jako vedoucí pracovníci ministerstev, setrvávají velmi často v jakémsi spíš pasivním postoji, vyčkávající s nezbytnou reformou ... vysoké školství musí hrát aktivnější úlohu. Aby si zasloužilo větší podíl státních prostředků, musí se stát silou a faktorem celkové obnovy země, nejen faktorem pozorujícím, ale i vytvářejícím a vedoucím vývoj k této obnově.*“²

¹ Na pracovišti autorů byla vydána publikace, která srovnává Českou republiku s OECD ve více než dvou stech indikátorech. Viz FILE, Jon et al. *Thematic Review of Tertiary Education: Tertiary Review Czech Republic: Country Note*. CSVŠ, Praha 2006, Appendix 4: Comparative indicators on tertiary education, s. 66 – 79. Viz též názorný souhrnný graf „Proportion of tertiary education graduates in population. European countries 1950 – 2009“ na s. 10 publikace KOUČKÝ, Jan, BARTUŠEK, Aleš, KOVAŘOVIC, Jan. *Who gets a degree? Acces to tertiary education in Europe 1950 – 2009*. Středisko vzdělávací politiky, Praha 2010.

² Zpráva o vysokém školství v České a Slovenské federativní republice. Praha, Pedagogická fakulta UK, 1992, s. 86.

Tato kritika se zdá být stále aktuální. Jiná skupina expertů OECD v roce 2006 ve svých doporučeních českému terciárnímu vzdělávání píše „Velký důraz je třeba klást na potřebu přesunout „vnitřní zaměření“ vysokých škol, které bylo nezbytné k restrukturalizaci systému, na „vnější zaměření“.³

Na nějakou výraznou aktivitu vycházející z vysokých škol a směřující k celkové obnově, k ekonomické, sociální, politické či kulturní transformaci si nevzpomínám; iniciativy jako „Vzdělání není zboží“, „Věda žije!“, „Už se na to nemohu dívat“ to určitě nejsou. Jejich aktéři se chovají zcela analogicky k jiným zájmovým skupinám prosazujícím své vlastní skupinové zájmy (dopraváci, kteří jsou ochotni jít do stávků proti zdaňování svých volných jízdů) bez ohledu na zájmy celospolečenské.

Bylo pro mne překvapením, když na konferenci Civitas 1995 prof. Heyneman⁴ ve svém schématu třinácti ingrediencí transformace centrálně plánovaných ekonomik (vedle privatizace, konvertibility měny, dodržování lidských práv aj.) uváděl i dvě z oblasti vzdělávací politiky: 1. restrukturalizaci vzdělávacího systému jako podmínku ekonomického růstu a 2. „consensus what to teach the young“ jako podmínku sociální stability a rozvoje.

Patnáct let poté je patrné, že transformace naší společnosti ještě nedospěla do té fáze, abychom byli schopni se o směřování vzdělávací soustavy rozumně dohodnout. „České školství má spoustu problémů a v zemi s deseti miliony obyvatel určitě patnáct milionů kritiků“ (Jan Sokol). Vzájemná nevěřivost a netolerance je jednou z hlavních překážek efektivnějšího rozvoje našeho vzdělávacího systému. Není důvod, proč by neschopnost dohody měla být ve vzdělávací soustavě jiná než v celé společnosti. Nedokážou se mezi sebou dohodnout češ-

tí vzdělávací experti⁵, ba dokonce ani autoři publikace z jednoho pracoviště.

Diskuse o některých problémech vzdělávací politiky se v poslední době přesunula z okruhů odborné veřejnosti do médií a vzdělávání se tak skutečně stává věcí veřejnou. Jen je možné litovat jejího obsahu; nediskutuje se o věcech podstatných, celý mediální prostor zaplňují dílčí problémy (forma zakončení středoškolského vzdělání, způsob financování vysokoškolského studia). O podstatných, obsahových věcech se nediskutuje. Na to správně poukazuje třetí kapitola monografie.

Několik poznámek k uživatelské přívětivosti knihy: čtenář čte monografii se zájmem, chtěl by se dál poučit, ale pak ho rozčílí, že někteří autoři nejsou v Použité literatuře k nalezení (ÚRVŠ, 1986 na s. 67, OECD, 1992 na s. 86, Etkowitz, Leydesdorff, 2000 na s. 149 aj.). Po několika marných pokusech rezignuje.

Knihy obsahuje věcný rejstřík. Každé heslo však odkazuje na mnoho stránek („terciární vzdělávání“ třeba odkazuje na 86 jednotlivých stran ze 162 stran publikace). K čemu je taková informace dobrá? Na druhé straně je mnoho hesel, které bych v rejstříku takto zaměřené publikace hledal, ale nenacházím, například: Bílá kniha terciárního vzdělávání, Boloňský proces, celoživotní učení, Dlouhodobý záměr, Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání, globalizace, klíčové kompetence, Lisabonská strategie, mezinárodní srovnání, mobilita, Modus 2, OECD Thematic Review of Tertiary Education atd.

Životopisy autorů bych vědeckou publikaci nezačínal; ve vsí skromnosti bych je přesunul případně na konec knihy.

Závěr: Komu není lhostejná budoucnost naší země, měl by se zajímat o vývoj českého vzdělávacího systému. Kniha „České vysoké školství“ autorů Prudkého, Pabiana a Šimy je význačným diskusním příspěvkem do rozpravy. Před námi je ale ještě dlouhá cesta ...

Jaroslav Kalous

³ File et al (ibid.), s. 61.

⁴ Stephen P. Heyneman, vedoucí oddělení lidských zdrojů a sociální politiky ve Světové bance: „Thoughts on Social Stabilization in the Formerly Centrally-Planned Economies“. <http://www.vanderbilt.edu/peabody/heyman/PUBLICATIONS/199507.pdf>

⁵ Těch několik specialistů, které naše malá země má v hlavních „think tancích“ vysokoškolské vzdělávací politiky (CSVŠ, Sociologický ústav ČAV, SVP PedF UK, ISEA, Institut pro analýzy vysokého školství, Rada projektu RTV) a několik dalších individualit.